

Jóan Pauli Joensen, fólkalívsfrøðingur, vísir á fleiri viðurskifti, sum vórðu fullkomuliga broytt, tá elorkan kom í føroysku húsarhaldini og vinnuna

JÓANNES HANSEN

Fyritreytirnar hjá vinnuni broyttust fullkomuliga, og livikorini hjá familjunum og tí einstaka vóru kollveltandi broytt, tá elorkan varð lögð kring landið. Tað heldur Jóan Pauli Joensen, rektari á Fróðskaparsetrinum, sum eisini er professari. Hann hevur útbúgving sum fólkalívsfrøðingur, og hann hevur áður gjørt stórt kanningsarbeiði um slupptidina og livikorini hjá føroyingum tá í tíðini.

– Nú er longu so mikið langt frálíðið, at ein stórtur partur av fólkinum veit ikki um annað, enn at streymur altíð hevur verið. Parturin av fólkinum, sum hevur livað teirra bestu mandómsár, áðrenn elmegin kom kring landið, minskar av álvara, og eg haldi, at tað hevði verið bæði neyðugt og áhugavert, um kanningsarbeiðið varð gjørt, sum segði frá, hvussu fólkio upplivdi broytingarnar hjá vinnuni og í húsarhaldinum. Sjálvur havi eg havt áhuga fyri hesum, men tíðin hevur ikki verið til tað, tíverri, sigur Jóan Pauli Joensen.

kava í. Tey tóku gler úr homrum, áum, tjarnum ella vøtnum, og ísurin kundi verða fluttur á sleðu til íshúsið. Íshúsin vórðu oftast bygð soleiðis, at stórir partur kom at vera undir jørð. Íshúsin vóru úr gróti og seinni úr betong, eingi vindeygju vóru í teimum, og ofta vóru tvær hurðar.

Robert Joensen sigur, at tá tað var kyrt, bar væl til at fáa ís, sum hekk í bakkanum fram við sjógv, og bæði menn og kvinnur kundu fara við báti at savna ís at avreiða. Summi íshús vóru at kalla bara til kava-goyslu. Nýkavi, sum varð borin inn í íshús, svann nógv.

Frostkassar vóru brúktir til agngoyslu, og teir vóru bæði uppi á landi og umborð á skipum. Robert Joensen hevur tekning av einum frostkassa. Sjálv agngoyslan var í jarnkassa. Rundanum hann var ein timburkassi og uttast aftur ein timburkassi. Uttasti kassin var úr hálvum øðrum tumma tjúkkum pløgðum fjalum, og millum báðar timburkassar var bjálving. Bjálvað kundi vera við

til vega tað, sum nú á døgum so ómakaleyst fæst frá SEV.

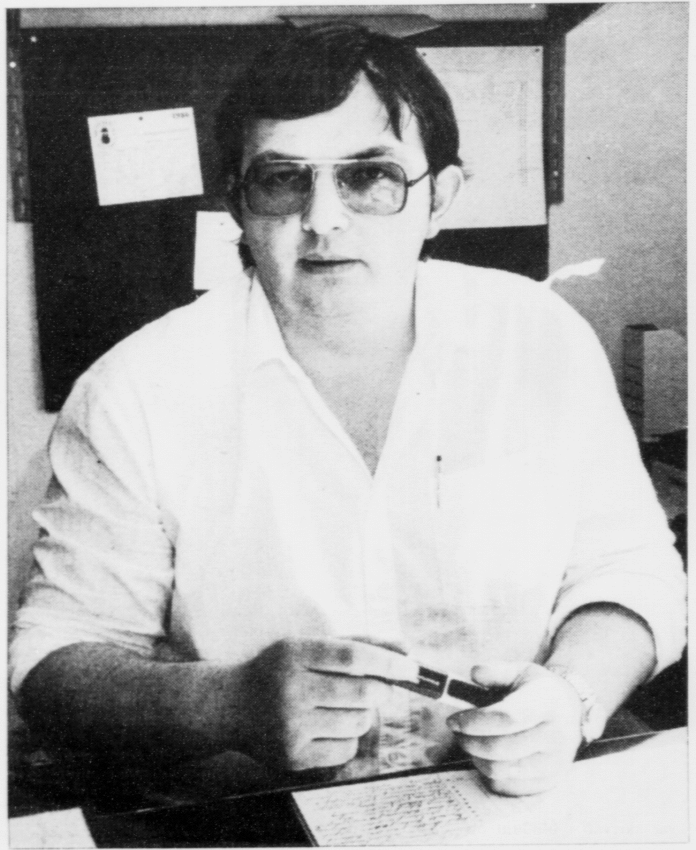
Jóan Pauli Joensen sigur, at agnprísurin var ógvuliga høgur, t.d. var tað ikki ókent, at sildirnar kostaðu eina krónu stykki, og tað komst av arbeiðnum, sum stóðst av.

Reinførið

Eitt annað dømi um broytt kor, tá streymurin kom, er reinførið. Bæði í húsarhaldinum og eisini persónliga reinførið.

– Eg minnst, tá kolkomfyrarnir og torvkomfyrarnir vórðu skiftir út við elektriskar komfyrar, og tá oljufyr komu. Hetta gjørdist vanligt kring landið miðskeiðis í sekstíðunum, og tá so at siga hvarv óskan. Hetta hevði við sær, at tað í síni heild gjørdist nógv lættari at halda reint innandura, eisini tí ljósið gjørdi, at lorturin sást betur. Tað var eisini um hesa tíðina, at kúgvín hvarv úr kjallaranum, og tað hevði við sær, at bæði luktur og skittur hvurvu.

– Oljufyrurin gjørdi, at tað var nógv lættari hjá fólki

Streymurin kollveldi Føroyar

Íshúsin og frostkassarnir

Síðani elmegin kom hevur trupulleikin at halda t.d. fisk og agn fryst verið lítill ella eingin, tá sammett verður við umstøðurnar, sum agn og fiskur vórðu fryst og hildin fesk í, áðrenn streymurin kom, og tíðina, sum var brúkt í tí sambandinum.

Íshús vóru í nógvum bygðum, og tað var vanligt í útróðrum og skipsfiskskapinum at brúka frostkassar. Robert Joensen hevur í tíðarritinum Mondli áhugaverda grein um Frostkassar og íshús. Um íshúsin sigur hann, at tey vórðu brúkt at goyma ís og

saguspønnum, høvlspønnum, telgispønnum – og summir siga, at høguspønir og turr torkmold kundu nýtast.

Í jarnkassanum vóru kistur at fylla ís og salt ella kava og salt í fyrri at útvega frost, sum fór gjøgnum jarnskinningin til agngoysluna. Skilarúm kundu vera upp og niður í kistuni, alt eftir støddini á frostkassanum, og eitt og mátti vera í lokinum fyrri hvørt rúmið.

Tá elmegin kom, hvurvu frostkassar, íshúsin vórðu nýtt til annað endamál, summastaðni standa tey tóm og siga søguna um eina tíð, tá nógv stríð og knoss skuldi til fyrri at fáa

at vaska sær. Tað mundi vera misjavnt, hvussu ofta fólk vaskaðu sær, áðrenn badikørini og seinni brúsurar komu, men at tað var so nógv sjáldnari, enn tað verður gjørt nú á døgum, er einki at ívast í.

Maturin

Jóan Pauli Joensen vísir eisini á, at SEV so at siga broytti matvanarnar hjá fólki, tá frystiboksirnar og kølskápinu komu:

– Maturin fylgdi árstíðunum, tí tað var eingin møguleiki at goyma feskt. Tað bar til at ræsa og turka, men feskur matur mátti etast beinanvegin. Tí var ikki

óvanligt, at tey, sum áttu seyð, ótu seyðarhøvd, blódpýlsu og alt hitt, sum fæst úr seyði, frá tí at teir fóru at fletta og til einki yar eftir.

– Maturin var ofta einstáttaður um vetrarnar, og tí var hugflogið brúkt, soleiðis at tað var eitt sindur av muni á. Summir av rættum hvurvu, og teir komu ongantíð aftur.

– Í fyrstani var tað vanligt, at fólk leigaðu sær frystipláss á fiskavirkjum ella frystihúsum, og hóast tað var neyðugt at fara hagar eftir t.d. kjóti, so varð hetta met at vera stórt framtíðig sammett við tað, sum hevði verið.

Tíðin og broytingarnar

Felags fyrri allar broytingarnar, sum stóðust at elstreymurin kom kring landið, var, at tíðarkrevjandi uppgávur gjørdust ómakaleysar, og at tað nú tók nógv styttri tíð at t.d. gera reint við dustsúgvana, vaska klæðir við vaskmaskinu, baka á elkomfyrri og seinni at vaska upp í uppvaskmaskinu.

Tí er ein áhugaverdur spurningur, hvat fólk fóru at brúka tíðina til, sum tey áður høvdu brúkt til tað, sum var so neyðugt.

– Um somu tíð broyttist so nógv annað eisini, og nú bar til at brúka tíð uppá so

nógvar aðrar lutir. Útvarpið kom um somu tíð, sum SEV kom í hvønn krók, og serliga fyrsta árin sótu fólk so at siga við andakt og lurtadu eftir øllum tí, sum varð sent. Framhaldsdeildirnar í skúlinum komu eisini um hetta sama mundið, og har vóru ungfólkini, sum frammanundan høvdu brúkt nógv tíð uppá omanfyrir nevndu uppgávur, og fingur sær lærdóm, sigur Jóan Pauli Joensen.

Søgan um elmegina er vorðin fólkaogn

UMMÆLI: Elmegin, landspolitiskir og lokalpolitiskir spurningar, viðgerðir og avgerðir. Tað, sum gekk fyrri seg undan stovnanini av SEV, stovnanin av SEV og menningin av elorkuni í Føroyum. Hetta er stak áhugavert, og í onkrum hessini bóklíngum

og greinum í bløðum og tíðarritum hevur áður borið til at fingið onkrar bitar av tí, sum hevur gingið fyrri seg, hvørjir hava verið uppi, hvat teir hava ætlað og hví sumt gjørdist veruleiki og annað ikki.

Men tað hevur ikki borið til at fáa eina heildarmynd,

sum sakliga viðgerð spurgingin um elmegina og tekur støði í farnu tíðini, fer um tíðina tá avgerðirnar vórðu tiknar og leggur fram, hvørjar avleiðingar vóru av hesum avgerðum og tiltøkum, sum stóðust av. Nú SEV fór um tey fimti, heittu teir á Jógvan Arge,

útvarpsmann, um at seta søguna um felagsskapin og elmegina í Føroyum á prent, og tað hevur Jógvan Arge gjørt, soleiðis at tað ber til hjá okkum at fáa elsøguna frá tí fyrsta og fram til nútíðina.

Umframt seinni árin at hava verið í ríttstjórnini av

Jógvan Arge hevur við bókini um SEV megnað at ríkið eina flókta søgu upp, soleiðis at vanligi føroyingurin kann ognasær innlit og vitan um eitt tað týðningarmesta, torførasta og mest spennandi politiska málið í hesi øldini

bókunum, sum Niels Juel Arge gav út, so er Ljós yvir landið, sum SEV bókin kallast, 9. bókin, sum Jógvan Arge hevur skrivað. Sjáldan ella kanska ongantíð hevur nakad ummæli verið at sæð ella hoyrt um bókurnar hjá honum, og í hvussu so er ein partur av

orsøkini man vera eyðsýndur. Sum útvarpsmaður hevur hann lagt til rættis tær sendingarnar, sum hava havt bókaummæli á skránni. Í bløðunum eru bókaummæli sum lund á jolanátt.

Framhald á síðu 26